

- ПРОЕКТ:** Съдебната експертиза в България и в страните от ЕС /граждански процес/;
- ВЪЗЛОЖИТЕЛ:** Оперативна програма „Добро управление”,
Договор № BG05SFOP001-3.003-0004-C02/05.09.2017 г.,
осъществяван с финансовата подкрепа на Европейския
социален фонд на Европейския съюз;
- ИЗПЪЛНИТЕЛ:** Сдружение „СЕФИТА”,
чрез група от 6-ма външни експерти, на основание
сключени договори след проведена открита процедура за
избора им;
- ЕТАП:** Дейност 5.:
Подходи за постигане на изменения в нормативната
регулация на дейността по извършване на съдебни
експертизи, мерки за качествени подобрения и по-
ефективно интегриране на експертното заключение в
правораздавателния процес, контролни механизми и
действия за повишаване на общественото доверие – при
отчитане на резултатите от извършените дейности по
проектното предложение.

ЗАКЛЮЧИТЕЛЕН ДОКЛАД

м. Ноември – м. Декември 2018 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	3
А. ОСНОВНИ ПОЛОЖЕНИЯ И НАСОКИ ЗА НОРМАТИВНО ПОДОБРЯВАНЕ МОДЕЛА НА СЪДЕБНАТА ЕКСПЕРТИЗА В ГРАЖДАНСКИЯ ПРОЦЕС.	4
I. Място на съдебната експертиза в гражданския процес.....	4
II. Характер на отношенията, които възникват във връзка с възлагането и изпълнението на съдебни експертизи в гражданския процес.	7
III. Подбор на специалисти и включването им в регистри на съдебни експерти.	9
IV. Възлагане на експертиза от страна в гражданския процес.	11
V. Приключване мисията на съдебния експерт в гражданския процес.	11
VI. Възможност за разширяване приноса на съдебния експерт в гражданския процес.	12
VII. Регламентиране функции на организации на съдебни експерти в гражданския процес.	13
VIII. Подобряване финансовата оценка и заплащането за извършени съдебни експертизи.	14
IX. Защита на дейността, осъществявана от съдебния експерт.	16
Б. ИЗВОДИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПОДОБРЕН МОДЕЛ НА СЪДЕБНА ЕКСПЕРТИЗА В ГРАЖДАНСКИЯ ПРОЦЕС.	19
В. ХРОНОГРАМА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО	22
Съставители на Заключителния доклад:	23

ПРЕДГОВОР

Настоящият Заключителен доклад е разработен като част от предвиденото по Проект: „Съдебната експертиза в България и в страните от ЕС /граждански процес/“, изпълняван от Сдружение СЕФИТА съгласно сключен договор № BG05SFOP001-3.003-0004-CO2, и осъществяван с финансовата подкрепа на Европейския социален фонд на Европейския съюз чрез Оперативна програма „Добро управление“ 2014 г. – 2020 г.

Разработването му съответства на заложеното в проектното предложение по Дейност 5. и се основава на събраните, селектирани и систематизирани данни и информация по предходните Дейности 1. ÷ 3., обобщени в Междинни доклади (1) ÷ (3), както и в Окончателния доклад по Дейност 4., като са отразени и изразените мнения и становища от проведените срещи и събеседвания с експерти и с представители на организации, имащи отношение към съдебното експертизиране.

При изпълнението на Дейност 5. експертите, обозначени в разработката с идентификатори от Е1 до Е6, са спазвали проектно предвидените хоризонтални принципи – за публичност, за насърчаване на равенството между мъжете и жените и за недопускане на дискриминация, и за устойчиво развитие, като е акцентирано върху електронното документиране и електронната комуникация.

Извършеното е в съответствие и с проведения преди започването на изпълнението текущ инструктаж на 20.10.2018 г., уточненията по формата и по съдържанието на изложението, съгласувани на съвместни работни срещи с екипа за организация и управление на Проекта, проведени на 09.11. и на 21.11.2018 г., при прилагането на проектно заложените методи за изследване, а също и утвърдените работни форми за изготвяне и представяне на отчетни документи.

При разработването на Заключителния доклад са отчетени изказвания, изразени мнения и предложения, формулирани по време на представянето на презентации, съдържащи данни от проучванията по Проекта, пред Гражданския съвет към ВСС – на 26.10.2018 г., както и на международната конференция: „Строителство и инвестиции: Експертизи и оценки“, състояла се на 30.11.2018 г. в гр. Прага, Чехия.

Становищата на представители на ВСС и на Министерството на правосъдието (МП) са отчетени чрез нарочно разработен от екипа експерти Сравнителен анализ, съпоставящ тези и заключения от настоящия Проект и формулировки от Аналитичен доклад, изработен по проект на МП в партньорство с ВСС.

Съдържанието на Заключителния доклад подлежи на оповестяване в пълния му обем, както и чрез нарочно разработени презентации по данните от него, в зависимост от аудиториите и целите на съобщаването му.

А. ОСНОВНИ ПОЛОЖЕНИЯ И НАСОКИ ЗА НОРМАТИВНО ПОДОБРЯВАНЕ МОДЕЛА НА СЪДЕБНАТА ЕКСПЕРТИЗА В ГРАЖДАНСКИЯ ПРОЦЕС.

В настоящия раздел разработващият екип от експерти (Е1 ÷ Е6) е извършил обобщение на по-съществените положения и тези, които имат потенциал да допринесат за подобряване състоянието на съдебната експертиза и повишаване на приноса ѝ за по-бърз, качествен и справедлив съдебен процес, като направените предложения са отразени във вид на проекции (изменения и допълнения) на сега действащи регулации.

Като изходно положение е възприето, че както съдебната система, така и съвкупността от права, задължения и отговорности, които възникват във връзка и по повод извършването на съдебни експертизи, представляват относително самостоятелни системни единици, чието сближаване и по-тясно интегриране би имало положителен ефект.

Възприемането на предложенията в изложения по-долу вид или на сходни формулировки, би повлияло, според авторите на настоящата разработка, освен за подобряване на съдопроизводството, но и за по-висока удовлетвореност на обществото от реформирането на правосъдието, а също и до сближаването с регламентации и добри практики, прилагани в страните от ЕС.

Все пак следва да се отчете, че направените наблюдения, анализи и заключения, формулираните предложения и отчетените ефекти, са резултат основно от проучванията и опита на съдебни експерти, т.е. следва да се разглеждат като рефлексия на процесите и развитието на правосъдието у нас през призмата на съдебната експертиза.

I. Място на съдебната експертиза в гражданския процес.

При преценката на същностните характеристики на експертната дейност в правосъдието е важно изначално да бъде определено мястото и функционалната зависимост на съществуващите и взаимодействащи си системи при осъществяването на правораздавателния процес.

Доколкото в нормативната ни уредба не се съдържа структурна схема, поясняваща въведените системни елементи в сферата на правосъдието у нас, в последващото изложение е възприет извършения анализ и установен структурен модел от Европейската комисия за ефективност на правосъдието (CEPEJ), изложен и описан в Доклад относно „Европейски съдебни системи – Издание 2014 г. (данни 2012 г.): Ефективност и качество на правосъдието“¹ – Глава 1. / Схема за оценяване на съдебни системи.

Проучванията на Комисията в доклади и нейни документи са насочени предимно в областите на бюджетните анализи и на статистическите съпоставки, но дават, също така, добра база за открояване на системно взаимодействащи си елементи при възникването и решаването на спорове – чрез съда или посредством други способи.

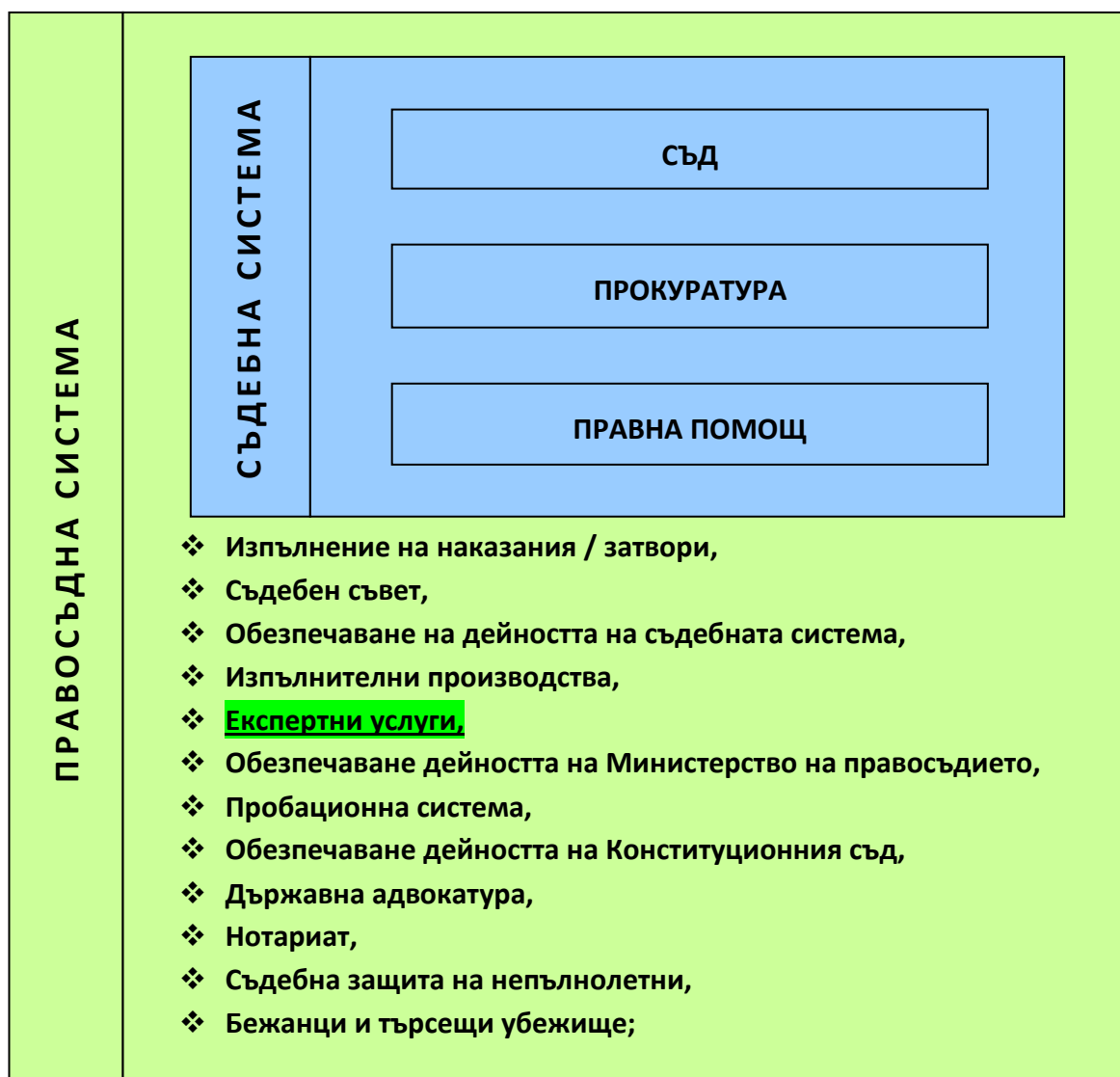
¹ <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-effic/16807882a1>,

Според Комисията е целесъобразно разграничаването на понятията „съдебна система“ (judicial system) и „правосъдна система“ (justice system), като последният термин е много по-широк по съдържанието на негови елементи и обхваща различни видове дейности, имащи отношение към правораздаването и правовия ред.

Схематично отделните елементи могат да бъдат представени в следния вид:

Схема № 1.

Изхождайки от гореизложеното следва да се възприеме, че предоставянето на експертни услуги за целите на правосъдието представлява относително самостоятелна система, която следва да притежава цялостна и хармонична структура и да е в състояние да комуникира по подходящ процесуален ред със съдебната система, както и с другите системни единици на правосъдието, а също и да има потенциал за реализация и в други сфери, където са необходими и приложими експертни знания (данъчни и митнически

производства, конкурентно право, защита на потребителски права, арбитражни производства, алтернативни способи за решаване на спорове, и други).

Ето защо считаме, че проблематиката, касаеща съдебната експертиза (института на съдебната експертиза) следва да се урежда в отделен Закон за съдебната експертиза – в съответствие и за гарантирането на принципите на обоснованост, стабилност, откритост и съгласуваност.

Това становище е изразявано, установено и при проучванията по настоящия Проект, многократно и на множество форуми – междудомствени и интердисциплинарни, и като отделен характерен пример в тази насока бихме цитирали част от Обобщените предложения на експертната кръгла маса за решаване на проблемите на съдебните експертизи (СЮБ, м. Ноември 2013 г.):

„Участниците във форума

- като отчитат предложенията, препоръките, изводите, становищата и констатациите, направени по време на експертната кръгла маса, организирана от Министерството на правосъдието, Висшия съдебен съвет и Съюза на юристите в България по проблемите на съдебните експертизи;*
- като имат предвид ролята и значението на вещите лица за повишаване на ефективността на правораздаването;*
- като съзнават нуждата и необходимостта вещите лица да запазят своята независимост, да защитават професионалните си интереси, да повишават квалификацията си и да съблюдават моралните и етичните норми;*
- като оценяват значението и ролята на съдебните експертизи за подобряване качеството и срочността на съдебните актове, и развитието на правораздаването в съвременната правова държава,*

Предлагат:

- 1. Да се разработи, обсъди и приеме нова нормативна уредба на материята за вещите лица и съдебните експертизи. Със закон да се регулира дейността на вещите лица и изискванията за изготвяне на съдебните експертизи (вкл. и в сферата на досъдебното производство), доколкото касаят основни обществени отношения, които се поддават на трайна уредба (чл. 3, ал. 1 от Закона за нормативните актове).**

.....²

Чрез разработването и приемането на Закон за съдебната експертиза ще бъде постигнато ясно разграничаване на функцията на съдебния експерт в гражданското съдопроизводство, както и на експертизата - като доказателство (доказателствено средство).

² сп. „Правна трибуна“, бр. 3/2015 г.,

Прочее такъв подход е в пълно съответствие с теоретичните разработки на акад. Стефан Павлов: „Експертното заключение притежава свое собствено, самостоятелно място в системата на процесуалното доказателствено право и трябва да се разглежда и урежда именно през призмата на това гледище, а не да се подчинява на механично пренесени към него процесуални правила, отнасящи се до други институти.”³

⇒ **Реализация:**

За постигане на нормативното изменение е необходимо разглеждането и приемането на Закон за съдебната експертиза да бъде включено в законодателната програма на Министерството на правосъдието.

→ **Адресат на изпълнение:** Министърът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

Считаме, също така, че в нормативния акт следва отделно да се разглеждат експертизите, възлагани в граждански и търговски производства, и отделно - в наказателни и административни производства, поради отчасти различните функции, осъществявани от съдебния експерт.

II. Характер на отношенията, които възникват във връзка с възлагането и изпълнението на съдебни експертизи в гражданския процес.

Определението, което е дадено за „експертиза“ в издадената от Министъра на правосъдието Наредба № 2/2015 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица, е следното:

„Експертиза“ е процесуално регламентирана дейност, извършвана по искане на компетентния орган от лица, които притежават специални знания и умения за изследване на определени обекти или други обстоятелства, свързани с изясняването на определени обстоятелства.”⁴

Тази дефиниция не съдържа пояснение от какъв характер отношения възникват между възлагащия (компетентния) орган и съдебния експерт (лицето, притежаващо специални знания и умения).

Проучването на съдебната практика установява обаче, че у нас е общоприето от възложителите на съдебни експертизи, че се касае за административноправни отношения, т.е. такива на власт и подчинение.

Като пример в това отношение може да бъде посочено съдържащото се в съдебно определение:

³ Ст. Павлов, Процесуална природа на експертизата в наказателния процес (критически бележки), Годишник на Софийския университет/ Юридически факултет, том XLIII, 1947/1948;

⁴ § 1 т. 4 от ДР към Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица,

„Правоотношението между вещото лице и назначаващия го орган се развиват въз основа на норми от административноправен характер. Основна характеристика на административното правоотношение е съществуването на власт и подчинение, като съдържание на правоотношенията. Отношението на власт и подчинение означава, че на тези административни актове се дължи подчинение.... Неизпълнението от страна на вещото лице на възложените му конкретни права и задължения водят до възможността действащият при условията на оперативна самостоятелност орган да наложи съответна на провинението глоба, която може да бъде отменяна единствено от налагащия я орган.“⁵

Считаме, че твърденият административноправен характер на взаимоотношенията, в резултат на които съдебния експерт осъществява трудова дейност срещу възнаграждение, е в несъответствие с Конституцията на Република България:

Никой не може да бъде заставян да извършва принудителен труд.⁶

Гражданите са длъжни да оказват съдействие на държавата и обществото в случай на природни и други бедствия при условия и по ред, определени със закон.⁷

Аналогично положение се съдържа и в Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ):

Никой не може да бъде заставян да извършва принудителен или задължителен труд.⁸

Установено от проучванията по настоящия Проект, в повечето от страните от ЕС отношенията, които възникват по повод възлагането и извършването на съдебни експертизи, се считат за доставка на услуга.

В тази насока е и произнасянето на Европейския съд за правата на човека (ЕСПЧ) по случай, с който е бил сезиран:⁹

„.....съгласно постоянната съдебна практика основната характеристика на възнаграждението се състои в това, че то представлява насрещната икономическа престация за разглежданата услуга — насрещна престация, която по принцип се определя между доставчика и получателя на услугата.“

„.....обстоятелството, че вещото лице изпълнява задачата си само ако е назначено от съд, който определя параметрите ѝ, не създава същностна разлика между тази функция и класическите договорни отношения в областта на доставките на услуги.“

„.....във всеки отделен случай възложената задача на специалист, назначен от юрисдикция като вещо лице, в рамките на спор, с който тя е сезирана, представлява

⁵ из Определение № 23/07.01.2014 г. на Старозагорски ОС по ч. гр. дело № 1508/2013 г.,

⁶ чл. 48 ал. 4 от Конституцията на Р. България,

⁷ чл. 61 от Конституцията на Р. България,

⁸ чл. 4 т. 2 от ЕКПЧ,

⁹ из Решения на ЕСПЧ по съединени дела № C-372/09 и C-373/09,

доставка на услуги по смисъла на член 50 ЕО, съответстващ понастоящем на член 57 ДФЕС.“

⇒ **Реализация:**

Гореизложеното ни дава основание да предложим допълване на съдържашото се в Наредба № 2/2015 г. на МП определение за експертиза, извършвана в гражданския процес, както следва:

"Експертиза" е процесуално регламентирана дейност с характера на доставка на услуга, извършвана по искане на компетентния орган от лица, които притежават специални знания и умения за изследване на определени обекти или други обстоятелства, свързани с изясняването на определени обстоятелства.

→ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

Аналогично становище е отправено до Министъра на правосъдието в процедурата по обществено обсъждане на НИД на Наредба № 2/2015 г. от 5 /пет/ неправителствени организации на експерти¹⁰, което предложение не е възприето със следните мотиви:

*Така направеното предложение не е аргументирано. Не се сочи как подобно допълнение не би допринесло за повишаване качеството на експертната дейност и подобряване на нормативната уредба в областта.*¹¹

Твърдяната „неаргументираност“ в Справката по чл. 26 ал. 5 от ЗНА не съответства на многократното разглеждане и обсъждане на проблематиката, касаеща характера на експертната дейност, в периода след 2013 г. на провеждани кръгли маси, сформирани към Министерството на правосъдието, както и обосноваването на положителния ефект от възприемането на предложението.

III. Подбор на специалисти и включването им в регистри на съдебни експерти.

Съдебните експерти, наричани още „вещи лица“ в Закона за съдебната власт, се назначават от органа, който възлага експертизата, от съответния списък на специалисти, утвърдени за вещи лица.¹²

Списъците на съдебните експерти се утвърждават от ръководителите на съдилища и прокуратури или от посочени от тях магистрати.¹³

¹⁰ писмо до Министъра на правосъдието рег. № към 91-00-74/2017 от 03.01.2018 г. на МП,

¹¹ т. 1 от Справка по чл. 26 ал. 5 от Закона за нормативните актове за отразяване на становищата, получени при обществените консултации по проект на наредба за изменение на Наредба № 2 от 2015 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица – 05.12.2017 г. - 05.01.2018 г.

¹² чл. 396, ал. 1 от ЗСВ,

¹³ чл. 401, ал. 1 и ал. 2 от ЗСВ,

Разработващият екип по настоящия Проект е установил, че документалният подбор на експерти за нуждите на правосъдието, и включването им в регистри след одобрение от комисии, в които не участва специализиран експертен състав, има подчертано формален характер и не допринася за извършването на качествен подбор.

⇒ **Реализация:**

Предлагаме да бъде допълнен чл. 401, ал. 1 от ЗСВ, като се добави текст:

Списъците по чл. 398, ал. 1 се утвърждават от комисия в състав: председателят на апелативния съд или определен от него съдия, председателят на апелативния специализиран наказателен съд или определен от него съдия, апелативният прокурор или определен от него прокурор, ръководителят на апелативната специализирана прокуратура или определен от него прокурор, председателят на окръжния съд, председателят на специализирания наказателен съд, окръжният прокурор, ръководителят на специализираната прокуратура и председателят на административния съд. Списъците се съгласуват от професионални или съсловни организации, надлежно одобрени и регистрирани за извършването на дейности с отношение към съдебните експертизи.

→ **Адресат на изпълнение:** Министърът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

Друг съществен недостатък на съставяните регистри е, че същите включват единствено физически лица. В условията на динамично развитие на много от научните области и значително усложняване на отношенията в гражданския оборот, извършването на сложни и специфични съдебни експертизи от произволно посочени от списъците специалисти или от аналогично сформирана група от специалисти, често не произвежда качествен продукт, поради което е препоръчително въвеждането в регистрите също и на организации на съдебни експерти, отговарящи на предварително зададени критерии, на които да е допустимо възлагане извършването на съдебни експертизи.

⇒ **Реализация:**

Предлагаме да бъде допълнен чл. 396, ал. 3 от ЗСВ, като се добави текст:

При сложност или комплексност на изследването органът може да назначи и повече от едно вещо лице. Експертиза може да бъде възложена за изпълнение и на организация на вещи лица, която е надлежно одобрена и регистрирана за извършването на дейности с отношение към съдебните експертизи.

→ **Адресат на изпълнение:** Министърът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

IV. Възлагане на експертиза от страна в гражданския процес.

Разработващият екип по настоящия Проект е установил, че в много от европейските страни е допустимо в гражданския процес експертиза да се възлага от някоя от страните и да се представя за разглеждане от съда.

Проучването на тази възможност е индикирало¹⁴ множество положителни ефекти за съдебния процес.

⇒ Реализация:

Предлагаме да бъде допълнен чл. 197 от ГПК, като се добави нова алинея:

(3) Експертиза може да бъде възложена от всяка от страните в процеса на съдебен експерт или на организация на съдебни експерти, включени в съдебните регистри на вещите лица, като в този случай отношенията между възлагащата страна и експерта, респективно организацията на съдебни експерти, се уреждат помежду им.

→ Адресат на изпълнение: Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

V. Приключване мисията на съдебния експерт в гражданския процес.

От извършените проучвания по настоящия Проект е установено, че в нормативната ни база, касаеща извършването на съдебни експертизи, не се съдържа еднозначно определяне относно момента, към който мисията на съдебния експерт следва да се счита за приключена.

Изяснено е обаче, че чл. 200, ал. 2 от ГПК предвижда устно изложение на вещото лице по заключението на експертизата, както и възможност за страните да задават въпроси за поясняване на заключението, т.е. вещото лице следва, след предаване на писменото му заключение, да се яви в съдебно заседание.

В случаите, в които страните нямат въпроси към вещото лице, е налице едно процесуално усложнение, свързано с явяването на вещото лице, особено когато вещото лице не може да се яви за насрочено заседание поради негов ангажимент по други дела, или от друг характер.

По съображения, свързани с гореизложеното, предлагаме мисията на съдебния експерт да се счита за приключена с предаването на експертното заключение и вещото лице да се призовава за явяване в съдебно заседание по дело само при изрично заявено искане от страна в процеса.

¹⁴ подробно отразени по т. Б.2 от Окончателния доклад по Дейност 4. по Проекта,

⇒ **Реализация:**

Предлагаме да бъде допълнен чл. 199 от ГПК:

Вещото лице е длъжно да представи заключението най-малко една седмица преди съдебното заседание, с изпълнението на което неговата мисия се счита за приключена.

Предлагаме, също така, да бъде допълнен чл. 200, ал. 2 от ГПК:

Вещото лице излага устно заключението си в съдебно заседание, когато бъде призван за това по искане на страна. Страните могат да задават въпроси за изясняване на заключението.

→ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

VI. Възможност за разширяване приноса на съдебния експерт в гражданския процес.

Разработващият екип по настоящия Проект подробно е проучил в предходните си анализи фигурата на „вещите свидетели“ (сведущие свидетели, testis peritale), която понастоящем не намира отражение в нормативната уредба на експертната дейност в съдебния процес у нас.

Вещи свидетели (експерти-свидетели, expert-witnesses) се ползват в повечето от правните системи на европейските страни – според проведено проучване от Европейската комисия за ефективност на правосъдието (CEPEJ) → в 32 от общо 45 страни, включени в извършено проучване¹⁵.

Вещите свидетели се определят от CEPEJ като експерти, които по искане на страните в процеса представят експертиза в подкрепа на излагани от някоя от страните аргументи.

Според акад. С. Павлов: „Лицата, които благодарение на техническата си и научна подготовка са направили някои наблюдения (преди процеса) и по-късно бъдат поканени да ги изложат пред съда, не са експерти, а особен вид - т. нар. вещи (технически) свидетели.“

„Вещи свидетели, а не експерти, се явяват всички лица, които са извършили една извънсъдебна експертиза и впоследствие, при разглеждането на делото, са призвани от съда, за да изложат констатациите и преценките, които са направили при извършването на експертизата си.“ (Манчини)

Като вещи свидетели, а не като съдебни експерти, би следвало да се разглеждат и служителите на експертни длъжности към МВР и към Прокуратурата, на които се възлага

¹⁵ Таблица 1. от Междинен доклад (2) по Проекта,

извършване на експертни дейности и които сега са посочени като вещи лица в Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица.

Сведенията, дадени от вещи свидетели, биха били полезни за съдебния процес при изслушването на експерти, които са били назначени в други производства (данъчни и митнически производства, конкурентно право, защита на потребителски права, арбитражни производства, алтернативни способи за решаване на спорове, и други).

Положителният ефект от дефинирането на вещи свидетели в гражданския процес е подробно описан в изработения Окончателен доклад.¹⁶

⇒ **Реализация:**

Предлагаме да бъде създаден нов член 203а към ГПК:

Експертите, които по искане на страните в процеса представят експертиза в подкрепа на излагани от някоя от страните аргументи, или бъдат призовани да изложат заключенията си по извършена от тях извънсъдебна експертиза, са вещи свидетели.

→ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

VII. Регламентиране функции на организации на съдебни експерти в гражданския процес.

При извършените проучвания на действащия понастоящем модел на съдебно експертизиране са установени от разработващия екип по Проекта редица слабости и непълноти, които могат да бъдат преодолені чрез сътрудничество на органите на съдебната власт с професионални и съсловни организации на съдебни експерти, надлежно регистрирани за осъществяване на дейности в правосъдието.

От такъв характер са следните:

- подбор и оценка на специалисти и на организации на съдебни експерти при включването им в регистри на съдебните експерти,
- организация на мероприятия за повишаване на квалификацията на съдебните експерти, в т.ч. и процесуалноправни познания,
- подпомагане на органите на съдебната власт при избора на изпълнители на особено сложни и специфични експертизи,
- разработване на контролни експертизи при обосновани предположения за неверни заключения,
- разработване и внедряване на стандарти за извършване на съдебни експертизи, в т.ч. и на етични стандарти,
- отчитане на данни и техен анализ за подобряване на дейността по извършване на съдебни експертизи,

¹⁶ т. Б.3.1 от Окончателния доклад по Дейност 4. по Проекта,

- разработване на критерии за специфичност и сложност на съдебните експертизи,
- разработване на методология за оценка и остойностяване на заплащането за извършени съдебни експертизи,
- хармонизиране на изискванията за българските спрямо европейските изисквания към съдебните експерти,
- други, свързани с дейността по възлагане и извършване на експертизи;¹⁷

⇒ **Реализация:**

Предлагаме да бъде създаден нов член 403б към ЗСВ:

Дейността по разработването на съдебни експертизи се организира, осъществява и контролира съвместно от органите на съдебната власт и представители на организации на съдебни експерти, надлежно регистрирани за извършване на дейност в правосъдието. Областите и формите на взаимодействие се уточняват в наредба.

→ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет, и професионални и съсловни организации на експерти.

VIII. Подобряване финансовата оценка и заплащането за извършени съдебни експертизи.

От направените проучвания по Проекта е установено от разработващия експертен екип, че остойностяването и заплащането за възложени и изпълнени съдебни експертизи в голяма степен представлява преценка на възлагащия орган в условията на познавателен парадокс.

В гражданския процес даже не е изрично посочено, че на вещото лице се дължи заплащане за разработването на съдебна експертиза – нито в ГПК, нито в ЗСВ.

Считаме, че за назначените от съда експертизи заплащането следва да е трикомпонентно - възнаграждение за положен труд, обезщетение за неосъществяване на обичайната трудова дейност, и компенсирание на необходимо-присъщи разходи, свързани с извършване на експертизата.

⇒ **Реализация:**

Предлагаме да бъде допълнен чл. 19 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:

Вещото лице има право на възнаграждение за извършената експертиза, на обезщетение за неосъществяване на обичайната трудова дейност, както и на компенсирание на направените разходи за използваните материали, консумативи,

¹⁷ т. VI от Сравнителния анализ по Дейност 5. по Проекта,

пособия, технически средства, машинно и компютърно време и други необходими разходи.

⇒ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

Считаме, също така, че възприетите критерии и показатели за оценка и остойностяване на трудовата заетост на съдебния експерт за извършване на съдебна експертиза, следва да са еднакво обвързващи както за възлагащия орган, така и за експерта.

⇒ **Реализация:**

Предлагаме да бъде изменен чл. 23 ал. 2 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица:

Обстоятелствата по ал. 1 се установяват от органа, назначил експертизата, въз основа на справка-декларация от вещото лице съгласно приложение № 2, която се представя от вещото лице за одобрение преди започване на изпълнението на експертизата. При съобразяване и преценка на обстоятелствата по ал. 1 справка-декларация е обвързваща за органа, назначил експертизата, и за експерта.

⇒ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

Установено е, също така при проучванията по Проекта, че предвиденият в чл. 27, ал. 1 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица срок за заплащане на съдебния експерт за извършена експертиза – 60 дни след приемане на експертизата, е необоснован и прекалено дълъг. Още повече, че е общоприета съдебна практика устното изложение по заключението на експертизата да се разглежда в съдебно заседание след провеждането на разпити на свидетели, т.е. значително отдалечено във времето след предаване на експертното заключение.

⇒ **Реализация:**

Предлагаме да се заплаща на съдебния експерт за извършена експертиза в срок до 60 дни от предаването ѝ, в съответствие с Директива 2011/7/ЕС на Европейския парламент и на Съвета, като за забавяне в плащането се дължи лихва.

В тази връзка да бъде изменен чл. 27, ал. 1 от Наредба № 2/2015 г. на МП за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица, а именно:

Възнаграждението, обезщетението и разходите на вещото лице по чл. 19 се изплащат въз основа на писмено разпореждане на органа, който го е назначил. Сумите

се изплащат по банков път в срок до 60 дни от предаването на експертизата, като за закъснение в извършването на плащане се дължи лихва.

→ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

Констатирано е от разработващите експерти в Окончателния доклад¹⁸, че в Закона за съдебната власт е предвидена възможност вещите лица да заемат определена длъжност по месторабота¹⁹, но практиката на финансово-счетоводните отдели на съдилищата е да изискват, с оглед икономии на дължими за сметка на работодателя осигурителни вноски, вещите лица да декларират, че са регистрирани като самоосигуряващи се лица. В допълнение не се спазва и изискването от Кодекса на труда²⁰ вещото лице да представя декларация или по друг начин да удостоверява, че дейността му се осъществява със знанието и без противопоставянето на работодател, с който е в трудово-правни отношения, когато заема определена длъжност.

⇒ **Реализация:**

Предлагаме в Наредба № 2/2015 г. на МП да се добави нов чл. 22б:

Когато за извършването на експертиза е определено нещо лице, което работи по трудови правоотношения или участва в специализирания състав на професионална или съсловна организация, регистрирана за извършване на експертна дейност в правосъдието, органите, назначили експертизата, заплащат на работодателя или на организацията направените разходи за труд, консумативи и режимни разходи.

→ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет, и професионални и съсловни организации на експерти.

IX. Защита на дейността, осъществявана от съдебния експерт.

Едно от съществени изисквания към съдебните експерти при назначаването им за извършване на съдебни експертизи, е изразяване на независимо становище по поставените им задачи.

Тъй като експертизата в гражданския процес е част от доказателствените средства, които имат отношение към формирането на убеждението на съда и постановяването на неговото решение, то възможността за формулиране на заключение от вещото лице само на основание на професионалните му знания и опит, неповлияно от интересите на страни или участници в процеса, следва да е предмет на специална защита.

¹⁸ т. А.4.1 от Окончателния доклад,

¹⁹ чл. 400 ал. 1 от ЗСВ,

²⁰ чл. 143, ал. 1 от КТ,

⇒ **Реализация:**

Предлагаме в чл. 216 от ЗСВ да се добави нова алинея (4):

Държавата защитава вещите лица, назначени за извършване на експертизи, при изпълнение на техните задължения и ги обезщетява за вреди, които са им причинени при или по повод изпълнение на техните служебни функции.

→ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

Разработващият екип от експерти по Проекта е установил, също така, отсъствието на правна възможност вещото лице да защити свои права и законни интереси по съдебен ред, видно и от следното съдебно определение:²¹

Определението, с което първоинстанционният съд определя размер на възнаграждението на вещото лице за изготвена от него експертиза, не попада в категориите определения, по отношение на които в чл. 229, ал. 1, т. 1 и т. 2 от АПК е регламентирано, че подлежат на обжалване, тъй като то не прегражда по-нататъшното развитие на производството и в процесуална норма не е предвидена изрично неговата обжалваемост. Същото, доколкото не слага край на делото, може само да бъде изменено от съда по реда на чл. 253 от ГПК във връзка с чл. 144 от АПК. Освен това, по аргумент на чл. 210, ал. 1 и ал. 2 от АПК, приложим според препращането в чл. 236 от АПК, и чл. 230 от АПК, право да обжалват определенията имат страните по делото, за които те са неблагоприятни, или лицата, които не са участвали в делото, но спрямо които определението има сила и е неблагоприятно. Вещото лице не е страна в съдебното производство и не разполага с правна възможност да обжалва с частна жалба постановено от съда определение. Единствено страните по делото могат също така да поискат от съда да измени или допълни постановеното от него решение или определение в частта му за разноските по реда на чл. 248, ал. 1 от ГПК във връзка с чл. 144 от АПК.

С оглед изложеното, частната жалба като недопустима следва да се остави без разглеждане, а производството по делото трябва да се прекрати.

⇒ **Реализация:**

Предлагаме в чл. 202 от ГПК да се добави нова алинея (2):

Вещото лице има право да обжалва с частна жалба актове на съда, които засягат негов интереси.

→ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

²¹ из Определение № 9042/20.07.2016 г. на ВАС, VI отд.,

Разгледана и проучена е в разработените материали от експертния екип, възможността в резултат от непредпазливост, небрежност или поради зависещи от вещото лице причини, да възникнат вреди за участници в гражданското производство от ненадлежно извършена експертиза. Широко възприета практика е в европейските страни да се изисква задължително сключена от съдебния експерт застраховка, която да покрива възникването на вреди като следствие от експертната му дейност.

⇒ **Реализация:**

Предлагаме в чл. 7, ал. 2 от Наредба № 2/2015 г. на МП да се добави нова точка 7:

7. да има сключена застраховка за покритие на вреди, възникнали в резултат от дейността му като вещо лице.

→ **Адресат на изпълнение:** Министерът на правосъдието, съгласувано с Висшия Съдебен Съвет.

Б. ИЗВОДИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПОДОБРЕН МОДЕЛ НА СЪДЕБНА ЕКСПЕРТИЗА В ГРАЖДАНСКИЯ ПРОЦЕС.

Цялостният анализ на проучените материали и съществуващите практики в правосъдната ни система, касаещи възлагането и извършването на съдебни експертизи в гражданския процес през последните 3 /три/ десетилетия, индикира въведени множество нормативни корекции, но не и ефект на приобщаване на този вид дейност като интегрална част от процеса на правораздаване и допринасящ за цялостното подобрене и реформиране в съответствие с добрите европейски регулации и практики.

Като отправна точка е установено, че в края на 80-те години на миналия век експертната дейност, в това число и за нуждите на правосъдието, е съсредоточена по отраслови министерства и се извършва в сътрудничество с професионалните организации.²² Методическата и развойната дейност, както и контролът за качество и съответствие с научните постижения на разработваните съдебни експертизи, се осъществяват също в рамките на отрасловите структури.

В началото на 90-те години е приета нова Конституция в страната ни, която е основа за установяване на различни от действалите до момента обществени отношения, но в раздел „Съдебна власт“ (глава VI), макар и подробно да са отразени правомощията на съдебните институции и органи, а също и на института на адвокатурата, не са предвидени, даже и фрагментарно, положения за привеждането в съответствие на дейността по извършване на съдебни експертизи с новия обществен ред.²³

Първите опити в съвременните условия да се трансформират и регулират отношенията, които възникват във връзка с възлагане и извършване на съдебни експертизи, се отнасят към началото на първото десетилетие на XXI век, когато в Закона за съдебната власт е въведена нова глава „Съдебни експертизи“ (глава XVIIIa)²⁴, а също така е приета Наредба за условията и реда за определянето на възнагражденията на вещите лица²⁵.

В по-следващ момент е изоставена потребността от изясняване на ролята и мястото на съдебната експертиза в правораздавателния ни процес като отделен и самостоятелен институт, и вниманието за нормативно регулиране е съсредоточено основно върху фигурата на съдебния експерт, наричан в нормативните актове „вещо лице“.²⁶

Без да има ясна законова делегация кой следва да въвежда изменения в отношенията, касаещи възлагането и извършването на съдебни експертизи, в периода 2004 г. – 2015 г. се приемат Наредби за вписването, квалификацията и възнагражденията

²² Междинен доклад (1), част II, раздел А, т. II, 1.1, 1.2 и 1.3;

²³ Междинен доклад (1), част II, раздел А, т. I;

²⁴ Междинен доклад (1), част II, раздел А, т. I, 1.;

²⁵ Междинен доклад (1), част II, раздел А, т. II, 1.4;

²⁶ Междинен доклад (1), част II, раздел А, т. I, 1.;

на вещите лица – ту от Висшия съдебен съвет, ту от Министъра на правосъдието, които значително разширяват периметъра на регулираната материя (дефиниции, контрол, квалификация, етични правила и други).²⁷

През същия период към регулацията, касаеща експертната дейност в правосъдието, се добавят и други лица с отношение към съдебния процес – преводачи, служители на МВР и на Прокуратурата, назначени на експертни длъжности, и други, които като принос имат продукт със сходен характер, но чиято функционалност значително се отличава от разработването и представянето на независимо експертно заключение.

Съпоставката на действащата понастоящем у нас регулация на съдебната експертиза спрямо аналогични в други европейски страни показва²⁸ наличието на съществени различия – както по отношение на организацията ѝ, така и относно фигурата на съдебния експерт и неговата роля и място в гражданския процес, което значително пречат конвенцията с добри европейски регулации и практики, и тяхно приложение у нас.

Извършеният цялостен структурен анализ на правосъдната ни система в аспекта на предоставяне на експертни услуги за целите на гражданския процес, и съотнасянето му спрямо данните от проучвания в други европейски страни²⁹, дава възможност да се открият характерните особености на експертните дейности във всеки един етап от тяхното осъществяване (подбор на експерт, възлагане на експертиза, извършване на експертиза, представяне на заключение, устно изложение по заключението, остойностяване на експертния труд, професионални и етични стандарти, други).

Пълното описание на мисията на съдебния експерт и потенциалния ѝ принос към по-бърз, качествен и ефикасен съдебен процес, описват възможностите за подобряване на нейната регулация, както и за повишаване на удовлетвореността на обществото от правораздавателната ни система.³⁰

Съпоставянето на възможно приложимия ефективен модел на съдебната експертиза с понастоящем възприетото ѝ приложение и представата в магистратската общност за реализиране на приноса ѝ за съдебния процес³¹, откроява принципни различия, които изискват цялостно преосмисляне на модела на съдебната експертиза, вземайки под внимание и възприемайки следните основополагащи положения:

- ❖ съдебният експерт не се явява помощник на съдията по някои въпроси, които възникват в хода на съдебното производство и за които се изискват специални знания, а заключението на съдебния експерт има самостоятелно и независимо

²⁷ Междинен доклад (1), част II, раздел А, т. II, 1.4, 1.5, 1.6 и 2.;

²⁸ Междинен доклад (2), част Е, раздел II;

²⁹ Междинен доклад (3), част А. и част Б.;

³⁰ Окончателен доклад, част Б. De lege ferenda;

³¹ Сравнителен анализ, част А. и част Б.;

значение за оценка на доказателствения материал, когато за това са необходими специални знания,

- ❖ в настоящите обществени отношения дейността на съдебния експерт не следва да продължава да се възприема като трудова повинност, а е необходимо ясно да се дефинира като „доставка на услуга“, която в гражданския процес да е на разположение както на съда, така и на спорещите страни за обосноваване и аргументиране на техни становища,
- ❖ методическото ръководство и контролът при извършването на съдебни експертизи в гражданския процес, подбора на съдебни експерти, повишаването на квалификацията им, стандартизирането на експертните доклади, въвеждането на ясни и надеждно приложими подходи за определяне на експертните възнаграждения и тяхното изплащане, прилагането на етични правила и други с отношение към участието на съдебните експерти в съдебния процес, следва да бъдат предмет на разглеждане, обсъждане и решение съвместно от органите на съдебната власт и професионалните и съсловни организации на експерти;

Формулираните и представени в предходния раздел А. предложения за реализация чрез изменения в сега действащата нормативна уредба, макар и по смисъла и съдържанието им да съответстват на необходимите изменения и допълнения, считаме за трудно приложими в този им вид и следва да се разглеждат като апликация на необходимостта от осъвременяване – най-вече поради разпокъсаността в настоящата регулация и несистемност на уреждане на отношенията по възлагане и извършване на експертизи в гражданския процес.

Поради гореизложеното считаме, че за фундамент при изграждането на по-добър и ефективен модел на съдебната експертиза като част от правосъдието ни, имащ принос за същественото подобряване на правораздавателния процес, следва да бъде възприето и нормативно въведено:

Дейността по извършване на съдебни експертизи е свободна, независима и самоуправляваща се. Тя подпомага съдебния процес, в това число гражданите и юридическите лица при защитата на техните права и законни интереси.

Организацията и редът за дейността на съдебните експерти и техните организации се уреждат със закон.

В. ХРОНОГРАМА НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО

Настоящият Заключителен доклад е втора редакция в резултат от проведени обсъждания и дискусии на екипа от външни експерти (експерти Е1 ÷ Е6), както и съвместно с екипа по организация и управление на проект: „Съдебната експертиза в България и в страните от ЕС /граждански процес/“, изпълняван от Сдружение СЕФИТА съгласно сключен договор № BG05SFOP001-3.003-0004-CO2, и осъществяван с финансовата подкрепа на Европейския социален фонд на Европейския съюз чрез Оперативна програма „Добро управление“ 2014 – 2020 г.

На проведената **работна среща-дискусия на 20.10.2018 г.** между експертите от изпълняващия екип и екипа за организация и управление на Проекта, беше обсъдена структурата на Заключителния доклад и систематизирането и групирането на събраната информация при изпълнението на Дейности 1. ÷ 4., като беше акцентирано върху организацията и провеждането на работни срещи и обсъждания с други експерти и представители на организации и учреждения, както и прилагането на принципа *audi alteram partem* за отчитане на техни становища.

Основните резултати от проучванията по Проекта, направените предложения за подобрения и повишаване ефекта от експертната дейност в правосъдието, бяха **представени на 26.10.2018 г. на проведено заседание на Гражданския съвет към ВСС.** След обсъждания и изразяване на становища, от представителите на присъствалите на заседанието организации беше гласуван и единодушно приет Акт № 102, с който Гражданския съвет „... оценява високо по същество професионалния анализ и доклад за съдебната експертиза като фактор за ускоряване на съдебната реформа ...“.

На проведената следваща **работна среща-дискусия на 09.11.2018 г.** бяха разгледани, обсъдени и приети материали, в които са отразени становища във връзка с изложеното в презентации по Проекта, а също и формулирани тези и предложения в Аналитичен доклад, изработен по проект на Министерството на правосъдието в партньорство с Висшия съдебен съвет. След дискусията беше възприето, с оглед по-голяма яснота и открояване белазите на настоящия модел на съдебната експертиза, да се изработи нарочен доклад – Сравнителен анализ, в който да бъдат съпоставени констатациите и предложенията по двата проекта.

На състоялата се **на 21.11.2018 г. работна среща по Дейност 5.**, бяха дискутирани извършените съпоставки като база за Сравнителния доклад, значимостта на отразените в Окончателния доклад проблеми и предлагани техни решения, и като цяло общото състояние и перспективите за подобрене на съдебните експертизи по приоритетни направления. Анализът беше представен на 30.11.18 на конференцията в гр. Прага, Чехия.

Приключвателна работна среща между екипа от външни експерти и екипа по организация и управление на Проекта беше проведена на 05.12.2018 г., на която беше

разгледана цялостната структура и съдържание на Заключителния доклад, и съответствието му на изискванията по Дейност 5. Беше осъществен контрол по отразяването на предложените и приети редакционни бележки в текстовия файл, като разпечатани окончателни варианти на доклад по Сравнителен анализ и на Заключителен доклад бяха предадени ведно с отчетните документи на експертите.

=====

Съставители на Заключителния доклад:

E1 :/п/..... /...../ E4 :/п/..... /...../

E2 :/п/..... /...../ E5 :/п/..... /...../

E3 :/п/..... /...../ E 6 :/п/..... /...../

Заключителният доклад е изготвен под общото методическо ръководство и редакция на инж. ик. Любомир П. Герджиков, и въведената организация, управление и контрол от маг. ик. Веселина Г. Попова, по Проект: „Съдебната експертиза в България и в страните от ЕС /граждански процес/“, изпълняван от Сдружение СЕФИТА, съгласно сключен договор № BG05SFOP001-3.003-0004-C02, осъществяван с финансовата подкрепа на Европейския социален фонд на Европейския съюз чрез Оперативна програма „Добро управление“ 2014 – 2020 г.

Докладът е одобрен и приет в завършен вид от екипа по организация и управление на Проекта на съвместна работна среща с екипа от външни експерти, проведена на 05.12.2018 г.

За СНЦ СЕФИТА:

..... /инж. ик. Л. Герджиков/

..... /маг. ик. В. Попова/